

PROFESORIUS ALEKSAS STANISLOVAS GIRDENIS (1937–2011)

2011 m. rugsėjo 16-osios naktį, eidamas 74-uosius metus, mirė iškilus kalbininkas, Vilniaus universiteto Baltistikos katedros profesorius emeritus, Lietuvos fonologijos mokyklos kūrėjas, habilituotas humanitarinių mokslų daktaras, Lietuvos mokslų akademijos narys korespondentas, Lietuvos kunigaikščio Gedimino ordino Karininko kryžiaus kavalerius, vienas iš žymiausių žemaičių kalbos tyrinėtojų ir žemaitiškos rašybos puoselėtojų, ilgametis žurnalo „Žemaičių žemė“ redakcinės tarybos narys, „Žemaičių rašybos patarimų“ vienas iš autorių profesorius Aleksas Girdenis.

Aleksas Girdenis savo kolegoms yra pasakęs: „Mes turime gyventi ir dirbti taip, kad ir mūsų duonos darbas, ir laisvalaikio hobis būtų mokslas ir tik mokslas, kad didžiausią mūsų kasdieninių rūpesčių dalį sudarytų ne būtiniai, o moksliniai rūpesčiai“. Profesorius visą savo gyvenimą paskyrė mokslui. Bet kartu jis turėjo ir kitų rūpesčių, pomėgių.

Virginijos Valuckienės nuotraukoje (iš kairės) prof. Aleksas Girdenis ir Vilniaus universiteto rektorius Benediktas Juodka apie 2005-uosius metus

Paskutiniais savo gyvenimo metais A. Girdenis buvo pradėjęs eiliuoti žemaitiškai. „Žemaičių žemės“ redakcijai jis yra atsiuntęs visą pluoštą savo gimtąja potarme parašytų eilėraščių. Daugelis jų buvo publikuoti, dalis jų jau gerai žinoma Lietuvoje – juos populiarina Alekso sūnus Povilas, pats rašantis muziką tėčio eilėms ir jas atliekantis.

Atsisveikinome su profesoriumi ir jį prisimename minėdami didelį, prasmingą ir labai visiems mums brangų jo rašytinį palikimą. Ten yra ir jo žemaitiškos eilės....

EILIERAŠTĖ

GĖRDĖNIS ALEKSĖNDRA

Mažeikėškems,

kuriū niekumet

neužmēršto

MAMĀ

Mamālė brungi! Dielkuo sapnūsė
Dėdlė mažā terokoujīs?
Vēs nušėlusi dirbi, lėki
Tomsė koskelė kvietkouto.

Gal mes tamstā buvuom gīvā
Pakiriejė, širdi uždevė?
Gal tū darbū begaliniu
Negali nie tēn pabėngtė?

Kartās sapanie tuoki rimta
Suki kastini, vėrdi pėitus,
Kartās su ousėnės naštės
Nėši undini iš šaltenė.

Vuo tonkiausė – lėnus vėrpi:
Sokās kalvarats bildiedams,
Sparnā lek gettuonā pėlkė,
Snig aplinkou smolkė spalė.

Užkrimt unt šėrdėis kap akmou:
Tėik padietė nuoriečiuo tamstā!
Tik ka ronkas tuos – kap medė,
Kuojės smagės – kap švėnėnės.

Pailsiek, pasirokoukev!
Kuo tėik, mamulieli, skubi?
Gal tēi siūlā – mūsa givenėms
Lek i pabonga kap i špoulė?

Jug žėnā: je mes išniksem,
Puo velieno atsigolsem –
Niekumet nebsusitėksem.
Juokiūsė kraštūsė, juokiūsė sapnūsė

Vilniou, 2004-09-14

MIENESĖI TEKONT

Mienou kėlst – tuoks mėnks, išblokės,
Grīžolė ratā praded soktėis.
Parein tetė tėisīau par žardėina
Su apnarslio baltuo runkuo.

Pėivuosė lėka pavargės Raudāsīs:
Žvaizdės, mienou anam nerūp,
Dā prieš saulė i darbus stuojėis,
Kerp tik žuolės kap su cėpkuoms.

Rasa ēlga – minkšta žuolie,
Lingvi kėrptė i sukūsnuotė.
Aklė jau užmėga, tik koisė
Tėvā gėid – net ausis spėng.

Longė žiuburīs usīdeg,
Rudīs linksmos išlek priešās –
Tetė, nuspīrės unt pamata klumpius,
Puo pončiakuoms ženg i prīvenė.

Vilniou, 2004-09-20

LUOPIŠI SOPOUJINT'

Neriek, mažilieli, neriek!
Vėsė vėsė tavi mīlem.
Nogarelė tau pakasuom,
Traškanelės tau iššloustuom.

Nieka nu tavės mes neprašuom –
Tiktā nezīsk, tiktā nepīpk!
Kuošiu skaniū tau prīvėrsem
I putrieliu dėdlė baltū.

Siaustovelēs švarē švarē
Tau išplausem ir išskalbesm
Moilās brongēs, kriautovēnēs,
Baltuoms kleva koltoveliems.

To tik auk, bet neskubiedams:
Vākū dėdlē trumpas dėinas!
Nepajusi, kāp anuos pralieks,
Vuo jau atgal neparlieks.

2004-08-26

PRI VĒNTUOS

A to Vēntuos bepasilgstī?
Aš – ta nē. I nesupronto,
A ta opēs tēik pasikēitē,
A kas muni pagadēna.

Kap i pērmiau, tīkos ondou,
Pašalē apžielē tonkē.
Kap i seniau, linksmas blēzgēs
Blikčiuo saulie kap ognelēs.

Kap i toukart, beržā baltē
Švēit ir undinie, i dongou,
Tiktā šērdēs šēndēin neplazd
Nu poikoma i nu griaudoma.

Ondou dabar bier tik ondou,
Kad i kāp ons rēbolioutom:
Niekor nebvilioo i nebšauk,
Kap jaunistie ka liūb šauks.

Liūb sakīs, ka Vēnta – švēnta.
Kažēn, a besaka kas šēndēin?
Je sakītom, – nebtikiečiuo:
Gal i be anuos gīventē.

2004-08-26

BALTS EILIERAŠTIS

Pelkiesē zoikē pirtis kūrēn –
Kēlst kap sēina baltē garā.
Tuorū nemaītē nie truobū,
Krūmā susimaišē su pēivuoems.

Stuovi – bokšto žēngtē be šakalē:
Ruoduos, nugarmiesi bevēizint'
I maurīnus tus baisiausius
Ar i stolpa kuoki atsitrinksi.

Ir alsouji kaikāp sunkiau,
I vēs tonkiau šērdēs daužuos –
I tikīs kap vāks, ka mēigtī,
Ka tas vēsкас tier tik sapnie.

Vuo ka tas baltoms pasibēng,
Pruo mēglas prasimoš mienou,
Ēsi tuoks laimings, ka tēkrā
Vēsus zuikius išbočiuotumi, –

Je tik anēi būtom drōsē,
Jego nusipierē lauktom
Pri tū pirčiū, pri tū pēlkiu,
Džiaugdamuos, ka tēik išgondēna.

Vilniou, 2004-09-07

RODOU

Vēsкас praein dėdlē greitā:
Va, i vasaras nebtorem.
Ir apēnt prasided rodou – –
Bjaurēs dėinas, bjaurē lītā,
Dēbēsis kap degots joudē.

Galem kriuoctē, dainioutē a jouktēis –
Dēinū atgal nebatsoksēm.
Rēks apēntās vargtē su bulbiems,
Su batvēnēs, su vagorklās,
Muorkās, sietēnēs, cēbuliems.

Kas dā nesam nusikūlē,
Pēktē pakēimēs lakstīsem:
Vēs kombainininkus keiksem,
Ka darboutēis nebipaslenk,
Tiktā mēigt a slunkiuo gērtē.

Vuo saulelē vēs mēnkiau bešvēis,
I šešoulītē būs ēlgesnē.
Laukus vuortinklē apipēn,
Vasara kaikamē kavuojeis, –
Spind kap cēdabrēnēs druotēs.

Kū be paukščiuo dērbsem dabā?
Išlek blezdingas, vuo žvėrblē
Senē kažikor prapoulē –
Nebēnt varnu kartās atlieks
A nupliūrusi kuoki šarka?

Vēina laimē, je laiko mēdžiu
Prisivēluom, prisiskaldiem:
Kad i būs nedėdlē linksmā –
Šēlčiau būs bumbietē pri pečiaus,
Ka i kuoks pēktoms užeitom.

Vilniou, 2004-08-31

* * *

Kapūsē pušis – tėvas, aukštas,
Bērst unt žemēs švēisēs skojēs.
Unt žėidū krimt, unt pamėnkla,
Klaus : „A gerā tau tēn gėlėi?
Kėitas lėntas a nespaud tēn?
Puodēškėlē gal jau supliekusi?
A gīvūju nepasilgstī?
A sapnouji kartās mumis?
A beatmini tus takus,
Lėptus, vėrpunčius par upi,
Kor pravākščiuojē tēik metu
Su grieblēs, su dalgēs švėtrēs?“

Nie mažiausē iš tēn balsa –
Gali kriuoctē, maldautē kėik nuori.
Tiktā pušis – tėvas, aukštas –
Švēisēs skojēs ber unt krīžiaus.

2004-08-23, Daubarē

DĒIVAKŪNĀ

Vēsuos suoduos vēsē vākā
Liūbam lauksem Dėivakūnu,
Kad i mēnkā težėnuojem,
Kas tas kūns i kas tas Pondėivs.

Tēik žaliuos liūb vēsē krūmā,
Vēsē laukā, vēsē suodnā!
Blezdingelēs būriū būrēs
Šaudīs, žuolēs užkabindamas.

(Nukelta i 66 p.)

Žemaitėjė. Mukienės
Danutės portretapėjė

(Atkelta iš 65 p.)

Šēlts lītēlios kartās užeis –
Mes taškīsemuos puo pelkēs:
Lītou mērtē nebūs maluonē,
Bet išaugtē nuoriejuom dēdēl!

Vuo ka, dēbēsis iveikusi,
Nušvės saulē – i mes nušvēsem.
Žēidus, žalēs šakas rīnksem –
Pinsem vainēkelius margus.

Parlīdiesem nomēi karvės
Kap jaunuosēs nu altuoriaus.
Ir atruodīs karts, ka paukštē
Su varguonās anuoms grajēj.

Vuo pri laidara – švēisi, linksma –
Lauks mamātē, pastačiusi viedrus:
– Biekēt, vākalē, i alkierio:
Skanē sūrē lauk tēn senē!

I priėjusi mums par galvas
Parbrauks smagē, šēlto ronko –
Palēks lēngvē tēik i gerā,
Kad i sūrius tus užmēršēm!

Vilniou, 2004-10-11

PAVAKARĒS

Pavakarēs liūbam tonkē
Pri gunkieliu susistuosēm
Ir užtrauksem aiškēs balsās:
„Kuoks tēn lēngvos pailsielis!“

Dainie plauks par kelēs suodas –
Tuoki tēkra, tuoki griaudi!
Ir atruodīs mums, ka vēsē
Vēsus vēso šērdē mīlem.

I mergelē iškēls tau širdie,
Kor gīven tēn tuolēi tuolēi.
Netrumps lig anuos kelielis,
Vuo atruodīs, kad ana gērd.
„Jego nugērdā, klausīkēs,
Svērna dūrelēs atdariusi:
Tiktā tavēi aš dainiojuo,
Pri gunkieliu atsistuojęs“ – – –

Kniuosteriejau kap iš mēiga:
Jau seniausē nieka jug nebier!..
Dainēs išmērē, vuo mergelē ta
Senē su kēto nuvītusi.

Vilniou, 2004-08-31

TIK ŠEŠOULĪTĒ

Je nebūtumi žuodē ištarusi,
Būčio pramuoglonēs kap pruo svetēma.
Jezau, kēik to parsimainiusi!
Kū padērba tēi baisē metā!

Tik ka akis nūsoko kētor,
Gērdo balsa tū pati, kap tumet,
Ka liūb širdi kap stīga suvirpīs
Patīs paprastēijē žuodē.
Kam maloutē? I dabā junto
Šēlēma – beveik tuokē, kap toukart,
Ka joukouji, ka rokoujīs,
Ka joukīs – tēik smolkē, smolkē.

Bet paveizo – šiurpis pāreina
Par krotēnē, par nogara... Nuorio
Riektē kap vāks, ka senē nebier
Tuo, kas tēkrā bova gīvenēms, –

Kurī atmēnam dā kartās,
Tiktā suvēso be rēkala:
Jug šešoulitē belēkuom –
Tēi, kor blunk i prapol briekštont.

Vilniou, 2004-09-14

IŠNĪKĒ TAKĀ

Senē senē nieka jau nebier:
Ne tuos daržinies, kor šuokuov,
Ne koskelēs, kor smoka tau žemien,
Ka glousniavuovuos nedrōsē.
I takelē tēi išnīkō,
Korēs kap užtērpō ējuov,
Ka līdiejau tavi nomēi
Laimingiausiji pērmūji karta.

Tiktā mienou gal tas pats dar,
Bet ir ons – neb tuoks kap toukart:
Bova giedings i siauros siauros,
Bet tuoks gers i brongos vedom.
Gal i dongos nepasikēitē:
Tomsos bova, apkēbēs žvaizdiems.
Žvaizdēs švēitē i vēsuos pelkiesē –
Suvēs nesenē bova lijusī.

Ir atruodē – tarp dvijū dungū
Sklendam kap dēdējē paukštē –
Tuokēi pat kap anēi lēngvē,
Žemie rūpesnius palēkō.
Rūpesnius užmēršō vēsus,
Vēsus sava i kētū vargus.
Ruodies – omžēnā gīvensēm
Ir kēts kēta brunginsem omžēs.

Nebier nieka – i to jau žemie...
Vuo ir aš – vēsā jau neb tas.
Gerā dar, ka kartās šērdēs
Panašē suvērēp kap toukart,
Kad atsīmeno tū vakara,
Ka laimingē, poikē ējuom,
Tō koskelē – tuokē lēngvē kap mēgla,
Dailē nu galvuos nuslinkosē.

Vilniou, 2004-10-12

Mērtē jau rēks, vuo kēik nenuorio!
Kuoki brungi kuožna dēina!

Kad i skaust i kuojēs, i nogara,
Kad i šērdēs retā bemoš,
Kad i slunkiujoi kap šešoulitīs
I jaunims

Jug žēnau, ka TĒN būs tiliu:
Omžēns atilsis – kap gēismiesē.
Nieks nepiksēs, nieks nerēisēs –
Net i tēi, kor kīaurā pjuovies,
Tikē būs, sulaiduotē šalēp,
Kap i tēi, kor mīl kēts kēta.

Bet ka pažvēlgi i aukšti,
Negali dongo atsidžiaugtē.
Kuožnos debesēs – vēs kētuoks,
Kuožnos aukštā lakstos gondros.
I vēsā netrauk tēn, dongou,
Laimie omžēnuo gēiduotē.

Alksniū tū jug tēn nerasem,
Ne tū klevū, ne tū bežu –
Tuokiū baltū kap golbelē,
Kap mergelēs par pēma komonējē
Su žvakeliems, žalēs rūtās
Mažuosē vėrpunčiuosē ronkeliesē.

I jau nieka nebipadėrbsem,
Žuodē – i tuo jau nebištarsem.
Vuo kū būsem čē pasakō,
Dēdlē greitā vēsē užmērš:
Negīven be žmuogaus žuodē –
Tėrpst kap mēgla, nīkst kap dūmā.

Vilniou, 2004-09-17

ŽEMAITEMS

Čē mes esam – umžiu omžēs.
Pārējē par mumis vilniū vilnis.
Ir aukliējē, i muokē čē vēsēp,
I ruskiūs, i lēnkus vertē, –
Bet kas buvuom, tas i lēkuom –
Rimtē, užsispīrō, kēitē,
Kap tēi kūlē šalēp keliū;
Svetēmēms – kap ašaka gerklie.

I kap brunginibē dēdžiausējē,
Tēp kap duora muotina kūdikī,
Savōjē žemē i kalba mīliejuom –
Neturiejuom nieka vertesnē.
Ne už dėmuntus, ne auksus
Nieks nupėrkēs nebūtom anū,
Ne joudžiausē baisē jiego
Pasigrubės ar atiemēs.

Nēblēks kalbuos – mūsu nēblēks!
Lėksem tik pasaulē klajūnā –
Be garbies, be švēntū vardū,
Tievus pruoatievius užmēršē...
Unt tuo – junto – krīpst, bet vēs tēik
Kap užborts – švēnčiausē tēko:
Tuokēs vilnis išturiejē, –
Niekumet išnīktē negalem!

Vilniou, 2004-09-17